

Ochrona żubrów w województwie zachodniopomorskim

Magda Tracz, Maciej Tracz

Zachodniopomorskie Towarzystwo Przyrodnicze

The conservation of wisent In Westpomeranian region

Abstract: The paper presents situation of two European bison herds created in Westpomeranian region. First one in Mirosławiec Forestry was established in year 1980 through releasing of 8 animals and restocking this group with 8 imported specimens in 2005. The second herd exists on the military area in Drawsko Forestry and consisted two previously separated groups released in year 2008. Up to now three projects were realized aiming to increase the population size, create the feeding infrastructure and introduce the telemetry method to improve management. In August 2009 the next project was prepared and at July 28, 2010 the agreement with Center of Environment Projects was signed. The main aim of the project is increase of population size and its genetic variability, develop better public acceptance and ensure the proper health status of the herds.

Key words: European bison, Westpomeranian, management, project

Sytuacja wolnych żubrów w województwie zachodniopomorskim

Pierwsze wolne stado żubrów w województwie zachodniopomorskim zostało utworzone w 1980 r. w Nadleśnictwie Wałcz z 8 zwierząt (4♂, 4♀) linii nizinnej sprowadzonych z Białowieży. Stado to jako jedno ugrupowanie istnieje nieprzerwanie do dziś, zmieniło jednak areał. Mniej więcej 10 lat od sprowadzenia żubry stopniowo przeniosły się na tereny o zdecydowanie większym udziale pól w krajobrazie i od ponad 15 lat żyją w Nadleśnictwie Mirosławiec, okresowo wędrując do nadleśnictw sąsiednich. W 2005 r. stado zostało zasilone kolejnymi 8 osobnikami linii nizinnej w ramach programu podniesienia różnorodności genetycznej i obecnie liczy około 49 osobników. Dolew krwi poprawił nieznacznie niski przyrost notowany w latach 2003–2005 i powstrzymał regres liczebny. Jednak nadal dynamika rozrodu jest niska i wzrost liczebny bardzo powolny. W stadzie w okresie 2006–2010 przebywa około 20 zdolnych do rozrodu krów, jednak najwyższa odnotowana liczba cieląt to 7 w 2009 r. W latach 2005–2008 rodziło się tylko 3–5 cieląt rocznie.

Od 2008 r. istnieje w województwie zachodniopomorskim drugie wolne stado żubrów, które powstało w Nadleśnictwie Drawsko w wyniku połączenia 2 grup żubrów sprowadzonych do sąsiednich nadleśnictw Łobez i Dobrzany

w ramach realizowanego projektu ekologicznego. Do dwóch zagród aklimatyzacyjnych sprowadzono po 6 krów z Puszczy Białowieskiej oraz po 2 byki z nadleśnictw Niepołomice i Kobiór. Po 10 miesiącach od uwolnienia z zagród stada stworzyły jedno ugrupowanie, które bytuje w Nadleśnictwie Drawsko na terenie poligonu wojskowego. W pierwszym roku po wsiedleniu urodziło się i przeżyło 6 cieląt, w roku bieżącym urodziły się jak dotychczas 4 cielęta. Jedna ze sprowadzonych krów utopiła się. Stado liczy 25 osobników. Choć czas obserwacji nowego stada jest krótki, można przypuszczać, że przyrost będzie tu bardziej dynamiczny.

Potrzeby ochrony

Żubry w Nadleśnictwie Mirosławiec zajmują rewir w przewadze polny. Zajmowany areal o powierzchni około 15 000 ha tylko w 30% pokrywa las. Żubry bardzo często żerują na polach uprawnych, a ulubioną i najbardziej pożądaną uprawą jest kukurydza. Jest to najpóźniej zbierane zboże, koszone nawet w listopadzie. Po żniwach nieraz aż do wiosny żubry wybierają z przyoranych ściernisk resztki kolb. Można podejrzewać, że duże powierzchnie zasiewów kukurydzy w obecnym areale stada mirosławieckiego mogą decydować o przywiązaniu żubrów do tego terenu i braku podziału rozrastającego się liczebnie stada. Pogląd ten będzie można prawdopodobnie zweryfikować w kolejnych latach, ponieważ największy lokalny producent kukurydzy całkowicie odstąpił od jej uprawy i przez co najmniej kilka następnych lat będą na dotychczas zajmowanych przez kukurydzę polach uprawiane inne zboża.

Z punktu widzenia dobra gatunku i godzenia gospodarki z potrzebami ochrony, byłoby dużo korzystniej, gdyby żubry w mniej licznych ugrupowaniach występowały na większym areale. Opracowany w 2005 r. „Program ochrony żubrów w województwie zachodniopomorskim” wskazywał na konieczność stworzenia w regionie wielu niewielkich ale odrębnych stad, pozostających w „genetycznym” kontakcie. Zakładano tworzenie nowych, satelitarnych stad w sposób sztuczny oraz zainicjowanie naturalnych podziałów w stadzie macierzystym poprzez zwiększenie jego liczebności. Utworzone w 2008 r. dwa nowe stada satelitarne połączyły się trwale w jedno, co wskazywałoby na naturalne preferencje żubrów do bytowania w ugrupowaniach liczących kilkadziesiąt osobników. Z drugiej strony stado w nadleśnictwie Mirosławiec mimo wzrostu liczebności dalej zajmuje dotychczasowy areal, choć prowadzony od 2009 r. monitoring telemetryczny GPS wskazuje wyraźnie, że bardzo rzadko żubry tworzą jedną zwartą grupę. Przeważnie poruszają się w granicach rewiru w 3–4 grupach o zmiennym składzie i liczebności. Prowadzone do tej pory projekty i działania ochronne zasadniczo poprawiły sytuację żubrów wolnych żubrów w regionie – zażegnały niebezpieczeństwo regresu stada, podniosły liczebność i różnorodność genetyczną populacji, nie rozwiązały jednak problemu rozgęszczenia zwierząt.

Obecnie najważniejszym wyzwaniem i zadaniem stawianym przed przyszłymi projektami jest modyfikacja dotychczasowych zachowań żubrów ze stada mirosławieckiego prowadząca do trwałego podziału stada i zwiększenia ich przestrzennego zasięgu. Z tym tematem wiąże się ściśle kolejny, dotyczący ograniczenia szkód powodowanych przez żubry w uprawach rolnych.

Stado satelitarne w Nadleśnictwie Drawsko powstało z połączenia 2 grup żubrów sprowadzonych do zagród adaptacyjnych i uwolnionych po 3 miesiącach aklimatyzacji. Z 16 sprowadzonych osobników stado powiększyło się już do 25 i bytuje na terenie o ogromnych możliwościach rozwoju. Poligon Drawski jest dużym obszarem należącym do Skarbu Państwa, gdzie nie ma gospodarki rolnej, więc nie ma problemu szkód. Jednocześnie poligon nie stanowi zwartego obszaru leśnego, ale obejmuje co najmniej 20% terenów otwartych śródleśnych łąk i wrzosowisk, które w funkcjonowaniu stada żubrów są bardzo istotne. Tu najważniejszym zadaniem ochronnym jest zatrzymanie żubrów w ich dotychczasowym rewirze i polepszenie bazy żerowej poprzez rekultywację i przywrócenie koszenia łąk śródleśnych.

Nowy projekt czynnej ochrony żubrów

Czynna ochrona żubrów zachodniopomorskich prowadzona jest od 2005 r. Z dotacji NFOŚ przez ówczesną Dyрекcję Drawskiego i Ińskiego Parku Krajobrazowego został zrealizowany projekt „Czynna ochrona żubrów w województwie zachodniopomorskim” polegający na zasileniu stada w Nadleśnictwie Mirosławiec ósmioma osobnikami obcej krwi. Projekt ten zainicjował również stałe zimowe dokarmianie oraz monitoring telemetryczny. W 2006 r. po podpisaniu umowy o powierzeniu zadania publicznego z wojewodą zachodniopomorskim, przygotowaniem projektów czynnej ochrony żubrów zajęło się Zachodniopomorskie Towarzystwo Przyrodnicze. W 2007 r. dotację Fundacji EkoFundusz uzyskał projekt „Program ochrony żubra w Polsce: rozwój i ochrona stada zachodniopomorskiego”. W wyniku jego realizacji utworzone zostały 2 nowe stada żubrów w województwie zachodniopomorskim, wprowadzono jako metodę monitoringu żubrów telemetrię GPS, zbudowano nowe paśniki i kontynuowano dokarmianie wszystkich wolnych stad. Na początku 2010 r. zrealizowano kolejny projekt z dotacji EkoFunduszu „Utrwalenie efektów restytucji żubrów w województwie zachodniopomorskim”, w wyniku którego zakupiono i założono żubrom kolejne obroże telemetryczne GPS i rozbudowano bazę magazynową na karmę dla żubrów.

Projekt „Ochrona żubrów *in situ* w województwie zachodniopomorskim” powstał jako kontynuacja poprzednio zrealizowanych przedsięwzięć. Projekt ten jest jednym z trzech dużych kompatybilnych projektów ochrony wolnych żubrów w Polsce, złożonych w 2009 r. na konkurs ogłoszony w ramach V priorytetu Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko „Ochrona gatunków i siedlisk *in situ*”. W dniu 28 lipca 2010 r. Zachodniopomorskie

Towarzystwo Przyrodnicze podpisało z Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych umowę dotacji na realizację tego projektu.

Głównym celem projektu jest wdrożenie w zachodniej Polsce zatwierdzonej przez Ministra Środowiska „Strategii ochrony żubra *Bison bonasus* w Polsce” oraz realizacji „Programu ochrony żubrów w województwie zachodniopomorskim”, co przekłada się na realizację potrzeb ochronnych omówionych powyżej. Projekt, który ma trwać do końca 2013 r., zakłada następujące cele operacyjne:

1. Podniesienie liczebności populacji zachodniopomorskiej z równoczesnym zwiększeniem areału występowania gatunku.
2. Podniesienie różnorodności genetycznej populacji, w której występuje wysoki inbred.
3. Utrzymanie właściwego stanu zdrowotnego populacji.
4. Podniesienie akceptacji społecznej dla wolnych żubrów, niezbędnej dla rozwoju populacji.

Główne działania przewidziane w projekcie:

1. Dokarmianie zimowe stad wolnych żubrów w celu podniesienia kondycji zwierząt i sterowania ruchem stad, ograniczenia szkód w uprawach rolnych oraz poprawa naturalnej bazy żerowej żubrów. W odniesieniu do nowo utworzonego stada w Nadleśnictwie Drawsko chodzi o utrzymanie areału zwierząt w granicach poligonu wojskowego. Planowane jest tu dokarmianie w 3 istniejących paśnikach a także odtworzenie użytkowania kośnego na 20 ha łąk śródleśnych, co wymaga konserwacji systemu melioracyjnego. W odniesieniu do stada w Nadleśnictwie Miroslawiec celem jest zainicjowanie podziału stada, co może być osiągnięte przez zmianę dotychczasowego sposobu prowadzenia dokarmiania. Planowane jest stopniowe przeniesienie dokarmiania zimowego z centrum areału na jego obrzeża i podążanie z karmą za grupami żubrów oddalającymi się od swoich dotychczasowych rewirów. Istotne jest tu także odciążenie żubrów od ruchliwej drogi krajowej nr 10, gdzie zdarzają się wypadki z udziałem żubrów.
2. Monitoring stad, powiązany z działaniami na rzecz ograniczenia szkód od żubrów prowadzony będzie z użyciem telemetrii GPS, która dostarcza bezcennych informacji o zachowaniach żubrów, a także pozwala na bieżąco reagować – na przykład przepłascać zwierzęta z upraw rolnych, w których mogą wyrządzić szczególnie dotkliwe szkody. W ramach projektu planowany jest zakup 15 obroży telemetrycznych GPS, przystosowanych specjalnie dla żubrów (elektronika i pakiet bateryjny w jednym pojemniku u dołu obroży).
3. Zapobieganie szkodom wyrządzanych przez żubry w gospodarce rolnej obejmuje przepłaskanie zwierząt z upraw (z aktywnym użyciem telemetrii GPS) oraz wykup niszczonej plonów na pniu.

4. Prowadzenie monitoringu parazytologicznego, patomorfologicznego i genetycznego populacji polega na gromadzeniu i badaniu prób, które pozwolą poszerzyć wiedzę o kondycji stad i w razie konieczności podjąć działania zaradcze.
5. Prowadzenie działań informacyjnych i popularyzacyjnych dotyczy ma zarówno wiedzy o projekcie jak i żubrów jako gatunku. Planowane jest między innymi przeprowadzenie cyklu warsztatów mających promować tworzenie nowych stad żubrów i inicjujących zbieranie informacji o potencjalnych miejscach tworzenia nowych stad.

Należy mieć nadzieję, że założone cele projektu będą z powodzeniem zrealizowane i podjęte zostaną kolejne kroki rozwoju populacji tego gatunku w zachodniej części kraju.

